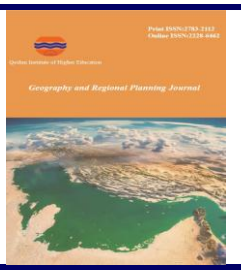
Iranian Association of Geopolitical

Geography and Regional Planning

ISSN (Print): 2783-2112 - ISSN (Online): 2228-6462

Homepage: https://www.jgeoqeshm.ir/

A Study of the Sociological Living Space of the Social Divorce Process Among Couples in Alborz Province

Elnaz Tashtzar[1], Saeed Maadani✉[2], Mohammad Bagher Tajeddin[3]

1. Department of Sociology,CT.C Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: elnaz.tashtzar@iau.ac.ir
2. Department of Sociology, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: sae.maadani@iau.ac.ir
3. Department of Sociology, CT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.Email: mbtajeddin@iau.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article history:
Received: September 7, 2026
Revised: October 11, 2026
Accepted: November 12, 2026
Published online: November 14, 2026

Keywords:
Social divorce
emotional estrangement
economic pressure
mistrust
social isolation

Abstract

Social divorce is a gradual, covert process that precedes formal separation; it is characterized by emotional detachment, a decline in daily interactions, and a sense of internal alienation between spouses, inflicting profound harm on both the family and society. This study employs a qualitative approach and grounded theory methodology to sociologically examine the process of social divorce among couples in Alborz Province. Data were collected through semi-structured interviews with 40 couples who had experienced social divorce and were analyzed across three coding levels—open (200 codes), axial (60 codes), and selective (7 codes). Based on the paradigm model, the findings were categorized into causal factors (emotional and communicative breakdown, economic and livelihood pressures, mistrust and psychological insecurity), contextual conditions (cultural and generational conflicts), intervening conditions (external pressures and lack of support), and strategies and consequences (psychological collapse and emotional divorce). The results indicate that social divorce is a multi-causal phenomenon with consequences observable at three levels: individual (depression, anxiety, diminished self-esteem), familial (harm to children and family structural breakdown), and societal (social isolation and erosion of social capital). While highlighting the pivotal role of economic and cultural factors within the specific context of Alborz Province, the study underscores the necessity of designing interdisciplinary preventive and support programs.

How to cite: Tashtzar, E., Maadani, S. & Tajeddin, M. B. (2026). A Study of the Sociological Living Space of the Social Divorce Process Among Couples in Alborz Province. Geography and Regional Planning, 16(4),247-261. https://doi.org10.22034/jgeoq.2026.606469.4574

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights
DOI: https://doi.org10.22034/jgeoq.2026.606469.4574

Publisher: Qeshm Institute of Higher Education

Introduction

Social divorce is a gradual process of emotional and relational disconnection between spouses that may occur long before formal legal separation. It is characterized by declining intimacy, weakened communication, mutual distrust, emotional loneliness, and the experience of living together as strangers. This phenomenon has become increasingly significant amid social, cultural, and economic transformations affecting contemporary family life. Financial difficulties, occupational pressures, changing gender roles, generational differences, and conflicting expectations can undermine marital relationships and intensify emotional distance. These challenges are particularly relevant in Alborz Province, where rapid urbanization, migration, and cultural diversity create complex social conditions that may influence family interactions and marital stability. Although social divorce does not necessarily lead immediately to legal divorce, its consequences can affect individual psychological well-being, family relationships, children's development, and broader social connections. Therefore, understanding its underlying conditions, contributing factors, and consequences is essential. This study examines the social divorce process among couples in Alborz Province and identifies the factors shaping its development through a sociological perspective.

Methodology

This study employed a qualitative approach using grounded theory to explore the social divorce process among couples in Alborz Province. Data were collected through semi-structured interviews with couples who had experienced the phenomenon. Participants were selected through purposive and snowball sampling until theoretical saturation was achieved. Data analysis involved open, axial, and selective coding to identify concepts, relationships, and the emerging central category.

Results and Discussion

The findings indicate that social divorce among couples in Alborz Province is a gradual process shaped by interacting familial, economic, and cultural factors. Analysis of the interviews generated 200 open codes, organized into 60 axial categories and integrated into seven selective categories. These comprise emotional and communicative rupture, economic and livelihood pressures, distrust and psychological insecurity, cultural and generational conflicts, external pressures and lack of support, individual and family responses, and psychological breakdown and emotional divorce. Emotional distance, loneliness within marriage, silence, ineffective communication, and loss of intimacy emerged as central features. Financial hardship and difficulties meeting needs intensified marital tensions, while distrust weakened mutual understanding. In Alborz, cultural diversity, migration, and generational differences provided an important context for marital conflict. Family interference, occupational stress, and insufficient support could further aggravate the process. Participants' experiences revealed consequences extending beyond the couple, including anxiety, depression, diminished self-esteem, difficulties affecting children, family instability, and social isolation. Overall, the findings portray social divorce not as a sudden event, but as an evolving process whose dimensions are interconnected and whose effects reach individual, family, and wider social life.

Conclusion

This study examined social divorce among couples in Alborz Province as a gradual process of emotional disconnection and weakening everyday interactions preceding formal separation. The findings demonstrate that this phenomenon develops through interacting personal, familial, economic, and cultural conditions. Analysis of interviews with 40 participants identified three principal causal factors: emotional and communicative rupture, economic and livelihood pressures, and distrust and psychological insecurity. Cultural and generational conflicts shape the context, while external pressures and insufficient support may intensify the process. Couples' individual and family responses constitute important strategies, and the process may lead to psychological distress and emotional divorce. The consequences extend beyond marital relations. Individually,

experiences include depression, anxiety, and diminished self-esteem; within families, children may be harmed and family structures weakened; socially, isolation and declining social capital may emerge. These findings highlight the importance of understanding social divorce within Alborz Province's conditions, including migration, cultural diversity, urban change, economic hardship, and unemployment. Social divorce should therefore not be regarded simply as a private marital difficulty or sudden event, but as an evolving social process with interconnected causes and consequences. Preventive and supportive measures should address communication and emotional needs alongside economic and cultural pressures. Strengthening access to family counseling and psychological services, raising awareness of available support, and reducing barriers to assistance may help couples address conflict before emotional separation becomes entrenched. Community interventions should be sensitive to generational differences and the province's diverse social backgrounds. Early identification of emotional distance and constructive dialogue can further strengthen marital resilience. By identifying shared patterns across participants' experiences, this study provides a grounded basis for locally appropriate policies to protect family relationships, support affected individuals and children, and reduce the wider social costs of isolation and weakened social ties.

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article

Third author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای

شاپا چاپی: ۶۴۶۲- ۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲ -۲۷۸۳

Homepage: https://www.jgeoqeshm.ir/

انجمن ژئوپلیتیک ایران

مطالعه فضای زیست جامعه شناختی فرآیند طلاق اجتماعی در بین زوجین در حوزه جغرافیایی استان البرز

الناز طشت زر[۱]، سعید معدنی ✉[۲]، محمدباقر تاج الدین[۳]

۱ گروه جامعه شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه:elnaz.tashtzar@iau.ac.ir

۲ نویسنده مسئول. گروه جامعه شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: sae.maadani@iau.ac.ir

۳ گروه جامعه شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه:mbtajeddin@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۶/۱۶

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۷/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۸/۲۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۸/۲۳

کلیدواژه ها:

طلاق اجتماعی

گسست عاطفی

فشار اقتصادی

بی‌اعتمادی

انزوای اجتماعی

چکیده

طلاق اجتماعی به عنوان فرآیندی تدریجی و پنهان، پیش از جدایی رسمی رخ می‌دهد و با گسست عاطفی، کاهش تعاملات روزمره و بیگانگی درونی زوجین همراه است که آسیب‌های عمیقی بر خانواده و جامعه وارد می‌کند. پژوهش حاضر با هدف مطالعه جامعه‌شناختی فرآیند طلاق اجتماعی در بین زوجین استان البرز با رویکرد کیفی و روش نظریه داده‌بنیاد انجام شده است. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۴۰ نفر از زوجین دارای تجربه طلاق اجتماعی جمع‌آوری و در سه سطح کدگذاری باز (۲۰۰ کد)، محوری (۶۰ کد) و انتخابی (۷ کد) تحلیل شدند که بر اساس مدل پارادایمی شامل سه عامل علّی (گسست عاطفی و ارتباطی، فشارهای اقتصادی و معیشتی، بی‌اعتمادی و ناامنی روانی)، شرایط زمینه‌ای (تعارضات فرهنگی و نسلی)، شرایط مداخله‌گر (فشارهای بیرونی و نبود حمایت)، راهبردها و پیامدها (فروپاشی روانی و طلاق عاطفی) دسته‌بندی شدند. نتایج نشان داد طلاق اجتماعی پدیده‌ای چندعلتی است که پیامدهای آن در سه سطح فردی (افسردگی، اضطراب، کاهش عزت نفس)، خانوادگی (آسیب به فرزندان و فروپاشی ساختار خانواده) و اجتماعی (انزوای اجتماعی و کاهش سرمایه‌ی اجتماعی) قابل مشاهده است و ضمن تأکید بر نقش محوری عوامل اقتصادی و فرهنگی در بستر خاص استان البرز، ضرورت طراحی برنامه‌های پیشگیرانه و حمایتی میان‌رشته‌ای را آشکار ساخته است.

استناد: طشت زر، الناز، معدنی، سعید و تاج الدین، محمدباقر. (۱۴۰۵). مطالعه فضای زیست جامعه شناختی فرآیند طلاق اجتماعی در بین زوجین در حوزه جغرافیایی استان البرز. جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای، ۱۶(۴)، ۲۴۷-۲۶۱. DOI: 10.22034/jgeoq.2026.606469.4574

ناشر: موسسه آموزش عالی قشم

© نویسندگان.

مقدمه

مطالعات نشان داده است که عوامل متعددی بر فرآیند طلاق اجتماعی تأثیر می‌گذارند. عواملی مانند تغییرات در نگرش‌های فرهنگی نسبت به طلاق، افزایش استقلال مالی زنان، تحولات اقتصادی، گسترش شبکه‌های اجتماعی مجازی و تغییر در سبک‌های زندگی از جمله متغیرهای مؤثر در این فرآیند هستند. به عنوان مثال، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که در جوامعی با حمایت‌های اجتماعی گسترده‌تر، تأثیرات منفی طلاق اجتماعی کمتر بوده و افراد راحت‌تر با این تغییر کنار می‌آیند. در مقابل، در جوامعی که هنجارهای سنتی بر روابط زناشویی حاکم است، طلاق اجتماعی می‌تواند آسیب‌های روانی و اجتماعی بیشتری برای زوجین به همراه داشته باشد(قاسمی و همکاران، ۱۴۰۱)

یکی از ابعاد مهم این موضوع، تفاوت فرآیند طلاق اجتماعی در میان گروه‌های مختلف اجتماعی است. مطالعات انجام‌شده در استان البرز نشان می‌دهد که افراد با تحصیلات بالاتر، نسبت به افراد با سطح تحصیلات پایین‌تر، فرآیند طلاق اجتماعی را با سرعت بیشتری طی می‌کنند. همچنین، در بین زوجینی که دارای فرزند هستند، روند طلاق اجتماعی پیچیده‌تر بوده و معمولاً به دلیل مسئولیت‌های مشترک، ارتباط آن‌ها حتی پس از طلاق رسمی ادامه می‌یابد. از سوی دیگر، زنان به دلیل فشارهای اجتماعی و اقتصادی، در مقایسه با مردان، پیامدهای شدیدتری از طلاق اجتماعی را تجربه می‌کنند(دهقانی تفتی و همکاران، ۱۳۹۸)

با توجه به روند رو به رشد طلاق در استان البرز، بررسی ابعاد مختلف طلاق اجتماعی می‌تواند به تدوین سیاست‌های مؤثر در راستای کاهش آسیب‌های اجتماعی کمک کند. طراحی برنامه‌های آموزشی برای افزایش مهارت‌های ارتباطی زوجین، ارائه خدمات مشاوره‌ای قبل و بعد از طلاق، و حمایت‌های اقتصادی و اجتماعی از افراد مطلقه از جمله راهکارهایی است که می‌تواند تأثیرات منفی طلاق اجتماعی را کاهش دهد. درک این فرآیند نه‌تنها به بهبود کیفیت زندگی افراد مطلقه کمک می‌کند، بلکه در کاهش نرخ طلاق رسمی نیز مؤثر خواهد بود. (رضایی ، ۱۴۰۰). به عنوان نمونه، مهاجرت گسترده به این استان و تغییر در سبک زندگی افراد، به ویژه در شهرهای جدید مانند کرج، موجب شده تا الگوهای سنتی خانواده به تدریج تضعیف شوند و افراد به سمت انتخاب‌های فردگرایانه‌تر گرایش پیدا کنند.

در عین حال، نباید از نقش رسانه‌ها و تکنولوژی‌های ارتباطی جدید در تشدید فرایند طلاق اجتماعی غافل شد. گسترش شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات مجازی، از یک سو فرصت‌های جدیدی را برای برقراری روابط فراهم کرده و از سوی دیگر به تضعیف روابط زوجین انجامیده است. این وضعیت در استان البرز که از نرخ بالای دسترسی به اینترنت و استفاده از شبکه‌های اجتماعی برخوردار است، بیشتر به چشم می‌آید. به گفته ۱۵.پنجه بند و همکاران (۱۳۹۸)، استفاده بی‌رویه از این ابزارها می‌تواند به کاهش زمان صرف شده برای تعاملات خانوادگی و افزایش بی‌اعتمادی میان زوجین منجر شود. از این منظر، طلاق اجتماعی به نوعی بازتاب تغییرات تکنولوژیک و اجتماعی در جامعه معاصر است که خانواده‌ها را با چالش‌های تازه‌ای مواجه کرده است.

بُعد دیگری که باید در مطالعه طلاق اجتماعی در نظر گرفت، نقش سیستم‌های حقوقی و قانونی است. قوانین طلاق در ایران، از جمله قوانین مدنی، اگرچه با هدف حفظ استحکام خانواده تدوین شده‌اند، اما در بسیاری موارد توانایی لازم برای پاسخ به تحولات اجتماعی را ندارند. استان البرز، به دلیل نزدیکی به پایتخت و ارتباطات گسترده با تهران، تحت تأثیر سیاست‌های کلان کشوری قرار دارد، اما در عین حال ویژگی‌های محلی و منطقه‌ای خاص خود را نیز حفظ کرده است. این تناقضات قانونی و فرهنگی می‌تواند به بروز بحران‌های هویتی در زوجین منجر شود و آنان را به سمت جدایی سوق دهد (رجایی ، ۱۴۰۱).

به طور کلی، می‌توان گفت که فرایند طلاق اجتماعی در استان البرز ناشی از تعامل پیچیده‌ای میان عوامل فرهنگی، اقتصادی، تکنولوژیک و قانونی است. این عوامل هر یک به نوبه خود در تضعیف روابط زناشویی و کاهش استحکام خانواده‌ها نقش دارند. بررسی دقیق این فرایند و شناخت ابعاد مختلف آن می‌تواند به ارائه راهکارهای مؤثر برای کاهش نرخ طلاق اجتماعی و تقویت بنیان خانواده در این استان کمک کند. از آنجا که خانواده به عنوان یکی از ارکان اساسی جامعه نقش حیاتی در حفظ ثبات اجتماعی ایفا می‌کند، مطالعه مسائل مرتبط با آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در پایان، لازم به ذکر است که مطالعات پیشین نیز بر تأثیر عوامل اقتصادی به عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل افزایش طلاق اجتماعی تأکید کرده‌اند. برای نمونه، مطابق پژوهش‌های انجام شده توسط تیموری و همکاران (۱۴۰۲)، فشارهای اقتصادی، به ویژه در میان زوجینی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند، به کاهش کیفیت زندگی زناشویی و افزایش تعارضات میان‌فردی منجر

شده است. این وضعیت در استان البرز که یکی از قطب‌های صنعتی کشور به شمار می‌رود و با مشکلات اقتصادی و بیکاری نیز مواجه است، بیشتر مشهود است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که برای درک کامل طلاق اجتماعی در این استان، باید به تحلیل جامعی از عوامل مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی پرداخت. طلاق اجتماعی به عنوان فرایندی که طی آن روابط میان همسران به تدریج ضعیف و در نهایت قطع می‌شود، پیامدهای ناگواری برای خانواده‌ها و جامعه به همراه دارد. این پدیده نه تنها زندگی زناشویی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه باعث بروز مشکلات روانی، اجتماعی و اقتصادی برای افراد و فرزندان آنان می‌شود (نظری و همکاران، ۱۴۰۰). با توجه به اهمیت خانواده به عنوان هسته مرکزی جامعه و نقش آن در حفظ ثبات اجتماعی، بررسی عوامل مؤثر بر طلاق اجتماعی در استان البرز از اهمیت بالایی برخوردار است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۱. طلاق اجتماعی:

طلاق اجتماعی به معنای قطع ارتباطات عاطفی، اجتماعی و خانوادگی بین زوجین و عدم توانایی در حفظ یا ایجاد روابط مثبت در محیط‌های اجتماعی و خانوادگی است. این پدیده ممکن است با نشانه‌هایی مانند کاهش تعاملات اجتماعی، افزایش درگیری‌های خانوادگی و احساس جدایی عاطفی همراه باشد (مشهدی عباسی ، ۱۴۰۱).

۲. شرایط علّی

شرایط علّی مجموعه عواملی هستند که به‌طور مستقیم بر بروز طلاق اجتماعی اثر می‌گذارند. این شرایط می‌توانند شامل ناسازگاری‌های ارتباطی، تعارض ارزش‌ها، خشونت خانگی، مشکلات اقتصادی، و نبود رضایت زناشویی باشند. در واقع، شرایط علّی به عواملی گفته می‌شود که آغازگر و محرک اصلی شکل‌گیری فرایند طلاق اجتماعی در روابط زوجین‌اند.(حسنی ،۱۳۹۸)

۳. شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر مجموعه‌ای از عوامل و متغیرها هستند که در جریان فرایند طلاق اجتماعی می‌توانند آن را تسریع یا تضعیف کنند. این شرایط معمولاً نقش «تسریع‌کننده» یا «تعدیل‌کننده» دارند و شامل حمایت یا عدم حمایت خانواده گسترده، نقش شبکه‌های دوستان، نگرش‌های فرهنگی نسبت به طلاق، قوانین و مقررات حقوقی، و مداخلات نهادهای اجتماعی می‌شوند. در واقع، شرایط مداخله‌گر به عواملی گفته می‌شود که مسیر و شدت فرایند طلاق اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند.(مهدوی،۱۴۰۱)

۴. شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای به بسترهای کلی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اطلاق می‌شود که فرایند طلاق اجتماعی درون آن‌ها رخ می‌دهد. این شرایط نقش محیطی و ساختاری دارند و شامل وضعیت اقتصادی جامعه، فرهنگ عمومی در خصوص ازدواج و طلاق، تحولات ارزشی نسل‌ها، جایگاه زنان در خانواده و جامعه، و سطح توسعه اجتماعی منطقه می‌شوند. شرایط زمینه‌ای با فراهم‌کردن یا محدودکردن امکان‌های کنش زوجین، زمینه‌ساز تجربه‌های خاص آن‌ها از طلاق اجتماعی است.(معین،۱۳۸۹)

۵. استان البرز

کرج، مرکز استان البرز و یکی از کلان‌شهرهای مهم ایران، در شمال غربی تهران و در مجاورت دامنه‌های جنوبی رشته‌کوه البرز واقع شده است. این موقعیت جغرافیایی باعث شده است کرج نقش کلیدی در حمل و نقل و ارتباطات منطقه‌ای ایفا کند و به‌عنوان یک نقطه ترانزیتی مهم شناخته شود. نزدیکی به پایتخت، این شهر را به مقصدی جذاب برای مهاجران از سایر استان‌ها و همچنین کارگران و کارکنان بخش‌های مختلف اقتصادی تبدیل کرده است. رشد سریع جمعیت در چند دهه اخیر، فشار قابل توجهی بر زیرساخت‌های شهری و خدمات عمومی وارد کرده و چالش‌های متعددی در حوزه آموزش، بهداشت و حمل و نقل ایجاد کرده است.

مساحت کل کرج حدود ۹۲۰ کیلومتر مربع است که شامل مناطق شهری و روستایی می‌شود. شهر در ارتفاعی در حدود ۱۳۰۰ متر از سطح دریا قرار دارد و این موقعیت ارتفاعی تأثیر مستقیمی بر آب و هوای آن دارد. زمستان‌های کرج معمولاً سرد و گاهی با بارش برف همراه است، در حالی که تابستان‌ها نسبت به تهران خنک‌تر و معتدل‌تر است. تنوع طبیعی و وجود ارتفاعات کوهستانی اطراف شهر، علاوه بر زیبایی بصری، زمینه مناسبی برای فعالیت‌های گردشگری و طبیعت‌گردی فراهم کرده است. بخش‌هایی از

شهر در دشت‌ها و نواحی هموار قرار دارند که بیشتر مناطق مسکونی و صنعتی را دربرمی‌گیرند.تاریخ کرج قدمتی دیرینه دارد و منطقه‌ای با اهمیت استراتژیک و فرهنگی محسوب می‌شود. شواهد باستان‌شناختی، از جمله آثار مربوط به دوران پیش از اسلام و دوران معاصر، نشان می‌دهد که این ناحیه همواره محل سکونت انسان‌ها بوده است. در طول قرن‌های گذشته، کرج به دلیل قرارگیری در مسیرهای مهم تجاری و جاده‌ای، رشد و توسعه خود را تجربه کرده است. با آغاز دهه ۱۳۴۰ و افزایش مهاجرت از روستاها و شهرهای کوچک، ساختار جمعیتی و اقتصادی کرج تغییرات اساسی پیدا کرد و برنامه‌ریزی شهری برای پاسخگویی به نیازهای جدید بیش از پیش ضرورت یافت.

کرج با وجود پیشرفت‌های قابل توجه، با مشکلات متعددی نیز مواجه است. تراکم بالای جمعیت، کمبود فضای سبز، آلودگی هوا و ترافیک سنگین از مهم‌ترین چالش‌های شهری به شمار می‌روند. همچنین توسعه غیرمنظم و گسترش حاشیه‌نشینی باعث شده است برخی مناطق از خدمات شهری محروم بمانند و کیفیت زندگی در آن‌ها کاهش یابد. کمبود زیرساخت‌های حمل و نقل عمومی و افزایش استفاده از وسایل نقلیه شخصی، مشکلات ترافیکی را تشدید کرده و فشار بر محیط زیست و منابع شهری را افزایش داده است.

علاوه بر مناطق شهری، کرج شامل تعداد زیادی روستا و سکونتگاه حومه‌ای است. بیش از ۲۰ روستا در محدوده این شهرستان وجود دارد که هر یک با ویژگی‌های خاص خود، ترکیبی از فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و صنایع دستی را ارائه می‌دهند. این روستاها عمدتاً در حاشیه کوهستان‌ها و نواحی نیمه‌کوهستانی قرار دارند و نقش مهمی در تأمین محصولات کشاورزی و منابع طبیعی منطقه ایفا می‌کنند. با گسترش شهرنشینی، بسیاری از این روستاها تحت تاثیر توسعه شهری قرار گرفته و به مناطق حومه‌ای یا شبه‌شهری تبدیل شده‌اند، اما هنوز هویت فرهنگی و اجتماعی خاص خود را حفظ کرده‌اند.

از لحاظ اقتصادی، کرج شهری فعال و پویا است که بخش بزرگی از صنایع استان البرز را در خود جای داده است. وجود کارخانجات متعدد در زمینه‌های مختلف از جمله فولاد، خودرو و صنایع غذایی، شهر را به یکی از مراکز صنعتی مهم کشور تبدیل کرده است. هم‌زمان، نیاز به توسعه خدمات عمومی و بهبود کیفیت زندگی ساکنان، به ویژه در مناطق حومه‌ای و روستایی، از اولویت‌های مدیریت شهری محسوب می‌شود. تلاش‌های مستمر برای بهبود زیرساخت‌ها، توسعه پروژه‌های حمل و نقل و ایجاد فضاهای تفریحی، بخشی از برنامه‌های مدیریت شهری است، اما برخی مشکلات همچنان باقی هستند و نیازمند راهکارهای جامع و برنامه‌ریزی بلندمدت می‌باشند. (ایرنا، ۱۴۰۳؛ تسنیم، ۱۴۰۳).

نواح و همکارانش(۱۴۰۱)در مطالعه ای به بررسی تجربه زیسته زنان متقاضی طلاق از فرایندهای وقوع طلاق به این نتیجه رسیدند که رابطه میان عقلانی شدن روابط اجتماعی و آزادی فردی از درون مایه های اصلی جامعه شناسی است. هدف از این مقاله, شناسایی تمایل و علاقهمندی زوجین به جداشدن و گسستن روابط زناشویی طی مراحل قانونی است که در خانواده های در حال طلاق تابه حال پنهان مانده و درباره آن کمتر بحث و بررسی شده است. این مقاله به روش کیفی و با استفاده از رویکرد پدیدارشناسی و نیز با بهره مندی از راهبردهای نمونه گیری هدفمند (ازنوع گلوله برفی) انجام شده است. داده های مورد نیاز, ازطریق مصاحبه با ۲۰ زوج در معرض طلاق تا حد اشباع انتخاب و با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته بررسی و به منظور تجزیه وتحلیل داده ها, ابتدا داده ها ثبت و کدگذاری شده و سپس با استفاده از روش کلایزی مورد تجزیه وتحلیل قرار گرفت. پس از استخراج جملات و واژگان مهم از متن مصاحبه ها, ۲۱۳ کد اولیه به دست آمد که با توجه به هدف و سوال مقاله بسترهای طلاق در چهار بزرگ مضمون کلان, میانی, خرد و تعاملی طبقه بندی شد. برپایه یافته های مطالعه حاضر, خطر روزمره شدن عشق و سرکوب امر عاشقانه, رنگ باختن سناریوی عشق, فانتزی و تخیلات جنسی, تغییر میل در فانتزی و ظهور دیگری بزرگ, فانتزی و تحریف عشق, دوآلیته عشق و فانتزی, خود زنانه و گذار به زنانگی هژمون است. به طور کلی, یافته های مقاله نشان می دهد که به طلاق انجامیدن رابطه ناگهانی نیست و تدقیق ساختار تجربه مشارکت کنندگان نشان دهنده نظام مندبودن ابعاد طلاق, چرخشی بودن بسترهای طلاق و شکل گیری فرایند ازدواج است.

مهدوی و همکارانش(۱۴۰۱)در مطالعه ای به بررسی شناسایی مولفه های فرهنگی و اجتماعی تحکیم خانواده در راستای پیشگیری از طلاق به این نتیجه رسیدند که خانواده در نظام جمهوری اسلامی ایران و در سایر نظام های اجتماعی از جایگاه بی بدیلی برخوردار است. بر همین اساس در برنامه های توسعه اقتصادی, اجتماعی و فرهنگی کشور همواره بر خانواده و تعالی و تحکیم آن

تاکید شده است. اما مشاهدات و پژوهش های علمی صورت گرفته نشانگر این مهم است که مسیری را که این نهاد اجتماعی طی سنوات اخیر در ایران طی نموده است مورد انتظار برنامه ریزان توسعه نبوده است. بر این اساس پژوهش حاضر با این فرض که "بین مولفه های واقعی تحکیم خانواده و مولفه های مورد برنامه ریزان توسعه اجتماعی فاصله وجود دارد" آغاز به کار نمود. تحقیق حاضر با استفاده از روش اسنادی و میدانی و تکنیک پرسشنامه و برای ۳۹۰ نفر از جوانان در آستانه ازدواج به اجرا در آمده است. نتایج این پژوهش نشان دهنده این است که متاسفانه حدود نیمی از دختران و پسران در آستانه ازدواج تمایلی به ازدواج ندارند و زیرساخت های اجتماعی و اقتصادی برای تامین نیازهای اساسی یک زندگی برای ایشان متناسب با الگوها و ساختار های امروز جامعه ایران فراهم نشده است. از دیگر سو تغییرات جدی در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی کشور ضمن ایجاد تغییرات ژرف در ساختارهای اجتماع–اقتصادی کشور, موجبات بروز تغییرات اساسی در جنس و نوع مناسبات اجتماعی از جمله در نحوه گزینش همسر از همسان گزین به سمت نا همسان گزین شده است و این امر در ترکیب با سایر مولفه های کلان و خرد اجتماعی موجب بروز چالش های جدی برای بقا و تعالی خانواده های ایرانی شده است. در نهایت با بررسی فرضیه های مطرح شده پژوهش حاضر, رابطه بین پایگاه اقتصادی–اجتماعی, اعتقادات مذهبی و حمایت های اجتماعی با تحکیم بنیان خانواده تایید شد.

روش مورد بررسی

این تحقیق از نوع کیفی بوده و با استفاده از روش گراندد تئوری انجام شده است. هدف این رویکرد، ایجاد نظریه‌ای جدید بر اساس داده‌های جمع‌آوری‌شده از طریق تجربیات و نظرات افراد در مورد طلاق اجتماعی بوده است.

۱ .روش تحقیق کیفی: این تحقیق به دنبال فهم عمیق از پدیده طلاق اجتماعی و شناسایی عوامل مؤثر بر آن بوده است. از این رو، رویکرد کیفی مناسب‌ترین روش برای این مطالعه محسوب می‌شده است .

یافته های تحقیق

کدگذاری محوری

جدول ۱ .کدگذاری محوری پژوهش طلاق اجتماعی در استان البرز

کد محوری	کدهای باز مرتبط(C)	کدهای مصاحبه‌شونده(P)	توضیحات
S1	C3, C42, C43, C46, C95, C155, C164	P1, P9, P10, P19, P31, P33	انزوا و تنهایی عاطفی -احساس تنهایی در کنار همسر و نبود ارتباط عاطفی مؤثر
S2	C4, C6, C26, C131, C161, C166	P1, P2, P6, P27, P33, P34	ضعف در ارتباطات زناشویی -ناتوانی در برقراری ارتباط مؤثر و عمیق با همسر
S3	C11, C12, C13, C15, C56, C58, C60, C88, C147	P3, P12, P18, P30	مشکلات اقتصادی و فشار مالی -دغدغه‌های مالی و تأثیر آن بر روابط زناشویی
S4	C16, C72, C73, C74, C80, C91, C132	P4, P15, P19, P27	احساس نادیده گرفته شدن و بی‌ارزشی -حس کردن بی‌اهمیتی و نادیده انگاری توسط همسر
S5	C22, C77, C78, C112, C114	P5, P16, P23	عدم همدلی و درک متقابل -نبود همدلی و درک متقابل بین زوجین
S6	C23, C24, C29, C30, C121	P5, P6, P25	کاهش عشق و فروپاشی عاطفی -کاهش تدریجی عشق و صمیمیت و فروپاشی رابطه عاطفی
S7	C31, C32, C33, C34, C106, C107, C181	P7, P22, P37	بی‌اعتمادی و از بین رفتن اعتماد -از بین رفتن اعتماد و ایجاد شک و تردید در رابطه

احساس ناامنی و اضطراب -ناامنی روانی، اضطراب و ترس از آینده	P7, P8, P14, P24, P38	C35, C40, C69, C117, C118, C187	**S8**
تفاوت در انتظارات و ناهماهنگی -تفاوت دیدگاه و انتظارات زوجین از زندگی	P8	C36, C37, C38, C39	**S9**
تعارض نقش‌های جنسیتی و عذاب وجدان - کشمکش بین نقش‌های سنتی و تمایل به آزادی	P10	C47, C48, C49, C50	**S10**
شی انگاری و بی‌توجهی عاطفی -نادیده گرفته شدن نیازهای عاطفی و شی انگاری	P11	C51, C52, C53, C54, C55	**S11**
فقدان حمایت عاطفی و تنهایی -نبود حمایت عاطفی از همسر و خانواده	P13, P31, P33	C61, C62, C63, C64, C65, C152, C161	**S12**
ناامنی و نبود تکیه‌گاه -نبود امنیت و حامی در زندگی مشترک	P14	C66, C67, C68, C69, C70	**S13**
یک‌طرفه بودن مسئولیت‌ها و خستگی -سنگینی مسئولیت‌ها بر دوش یک نفر	P15	C71, C72, C73, C74, C75	**S14**
اختلافات فرهنگی و عدم تفاهم -تفاوت‌های فرهنگی و عدم درک متقابل	P18, P34, P38	C86, C87, C89, C90, C167, C168, C186	**S15**
انزوای اجتماعی و طردشدگی -انزوا و طرد شدن از شبکه‌های اجتماعی	P19	C92, C93, C94, C95	**S16**
ناتوانی در مدیریت بحران -عدم توانایی در حل مسائل و مدیریت تعارضات	P20	C96, C97, C98, C99, C100	**S17**
ناامیدی و احساس بی‌هدفی -ناامیدی از بهبود وضعیت و احساس بی‌مقصدی	P21	C101, C102, C103, C104	**S18**
زندگی مسالمت‌آمیز در کنار غریبه -زندگی مانند دو غریبه زیر یک سقف	P22	C108, C109, C110	**S19**
گسست کامل ارتباط و سکوت -قطع کامل ارتباطات عاطفی و کلامی	P23	C111, C112, C113, C114, C115	**S20**
نیاز به تغییر و بن‌بست -احساس نیاز به تغییر و گیر کردن در بن‌بست	P24	C116, C117, C118, C119, C120	**S21**
پایان رابطه و طلاق عاطفی -رسیدن به نقطه پایان رابطه عاطفی	P25	C122, C123, C124, C125	**S22**
فشار خانواده‌ها و دخالت بیرونی -دخالت خانواده‌ها و فشارهای بیرونی	P26, P36	C126, C127, C128, C129, C130, C178	**S23**
از دست دادن عزت نفس و احساس اضافی بودن -کاهش اعتماد به نفس و احساس مزاحمت	P27, P29	C133, C134, C135, C142, C143, C144	**S24**
فشار شغلی و کمبود انرژی برای زندگی - فرسودگی شغلی و تأثیر بر زندگی مشترک	P28	C136, C137, C138, C139, C140	**S25**

احساس بی‌ارزشی و نادیده‌انگاری -حس بی‌اهمیتی و نادیده گرفته شدن	P29	C141, C142, C143, C144, C145	**S26**
جایگزینی پول به جای عشق -تبدیل رابطه به محاسبات مالی و بی‌عاطفگی	P30	C146, C147, C148, C149, C150	**S27**
فقدان حمایت اجتماعی و ناامیدی -نبود شبکه حمایتی و احساس ناامیدی	P31	C151, C152, C153, C154, C155	**S28**
نیاز به استقلال و رهایی از قفس -تمایل به آزادی و رهایی از زندگی مشترک	P32	C156, C157, C158, C159, C160	**S29**
بی‌پناهی و فقدان همراهی -نبود همراه و تکیه‌گاه در زندگی	P33	C162, C163, C164, C165	**S30**
شکاف‌های اجتماعی و ناهمگونی فرهنگی - فاصله فرهنگی و اجتماعی در زندگی	P34, P38	C169, C170, C189, C190	**S31**
پشیمانی از انتخاب و تنفر از خود -پشیمانی از ازدواج و تنفر از انتخاب	P35	C171, C172, C173, C174, C175	**S32**
فشار مضاعف مالی و خانوادگی -ترکیب فشار مالی و خانوادگی	P36	C176, C177, C178, C179, C180	**S33**
تضعیف اعتماد و بدبینی -کاهش اعتماد و افزایش بدبینی	P37	C182, C183, C184, C185	**S34**
بی‌ثباتی خانواده و ناامنی فرزندان -تأثیر منفی بر فرزندان و محیط خانواده	P39	C191, C192, C193, C194, C195	**S35**
ناامنی مالی و عاطفی مضاعف -نبود امنیت در ابعاد مالی و عاطفی	P40	C196, C197, C198, C199, C200	**S36**
فاصله عاطفی و زندگی با غریبه -زندگی با فردی که غریبه شده است	P1, P6, P9	C1, C2, C5, C27, C28, C41	**S37**
ناکامی و پوچی در زندگی -احساس پوچی و ناکامی در زندگی مشترک	P2	C7, C8, C9, C10, C6	**S38**
فروپاشی اقتصادی و نابودی رویاها -نابودی رویاها و آرزوها توسط فشار مالی	P3, P12	C14, C15, C59, C60	**S39**
افسردگی و احساس شکست -شکست در زندگی و افسردگی ناشی از آن	P4, P5	C17, C18, C19, C20, C21	**S40**
کاهش تعاملات اجتماعی و انزوا -کاهش ارتباط با دیگران و انزوا	P16, P17	C79, C80, C81, C82, C83	**S41**
تبدیل زندگی به میدان جنگ -جنگ و تعارض دائمی در زندگی مشترک	P18	C87, C88, C89, C90	**S42**
تبدیل شدن به شبح و رها شدن -ناپدید شدن و رها شدن در خانه	P19	C93, C94, C95	**S43**

S44	C96, C97, C98, C99, C100	P20	درماندگی و از دست دادن بخشی از وجود - تحلیل رفتن و از دست دادن هویت
S45	C101, C102, C103, C104, C105	P21	تنهایی در سختی‌ها و انتظار بیهوده -صبر بیهوده و تنهایی در مشکلات
S46	C106, C107, C108, C109, C110	P22	دروغ و نیرنگ به جای صداقت -جایگزینی دروغ به جای صداقت
S47	C111, C112, C113, C114, C115	P23	غریبه شدن و پایان ارتباط -تبدیل شدن به غریبه و پایان ارتباط
S48	C116, C117, C118, C119, C120	P24	فروپاشی روانی و بن‌بست -فروپاشی روانی از بی‌توجهی
S49	C121, C122, C123, C124, C125	P25	طلاق عاطفی و نابودی عشق -پایان عشق و طلاق عاطفی
S50	C126, C127, C128, C129, C130	P26	غرق شدن در مشکلات و فشار بیرونی -غرق شدن و نبود راه فرار
S51	C131, C132, C133, C134, C135	P27	موجود نامرئی و نابودی عزت نفس -نابودی عزت نفس و نامرئی شدن
S52	C136, C137, C138, C139, C140	P28	فداکاری کار به جای زندگی -فدا کردن زندگی برای کار
S53	C141, C142, C143, C144, C145	P29	وسیله بودن و بی‌ارزشی -وسیله بودن و بی‌ارزشی در خانه
S54	C146, C147, C148, C149, C150	P30	پول جای عشق و حساب جای صمیمیت -تبدیل رابطه به محاسبات مالی
S55	C151, C152, C153, C154, C155	P31	تنهاترین آدم روی زمین -تنها بودن در میان جمع
S56	C156, C157, C158, C159, C160	P32	زندان بدون میله و پوک شدن از درون -زندگی در قفس و پوک شدن
S57	C161, C162, C163, C164, C165	P33	بیابان خشک و زندگی بدون حمایت -زندگی در خشکی و بی‌حمایتی
S58	C166, C167, C168, C169, C170	P34	دو سیاره و دو جهان موازی -زندگی در دو جهان جدا از هم
S59	C171, C172, C173, C174, C175	P35	پشیمانی و تنفر از خود -تنفر از خود و پشیمانی از انتخاب
S60	C176, C177, C178, C179, C180	P36	زندانی با هیچ راه فرار -زندانی بودن و بی‌راهی

کدگذاری انتخابی

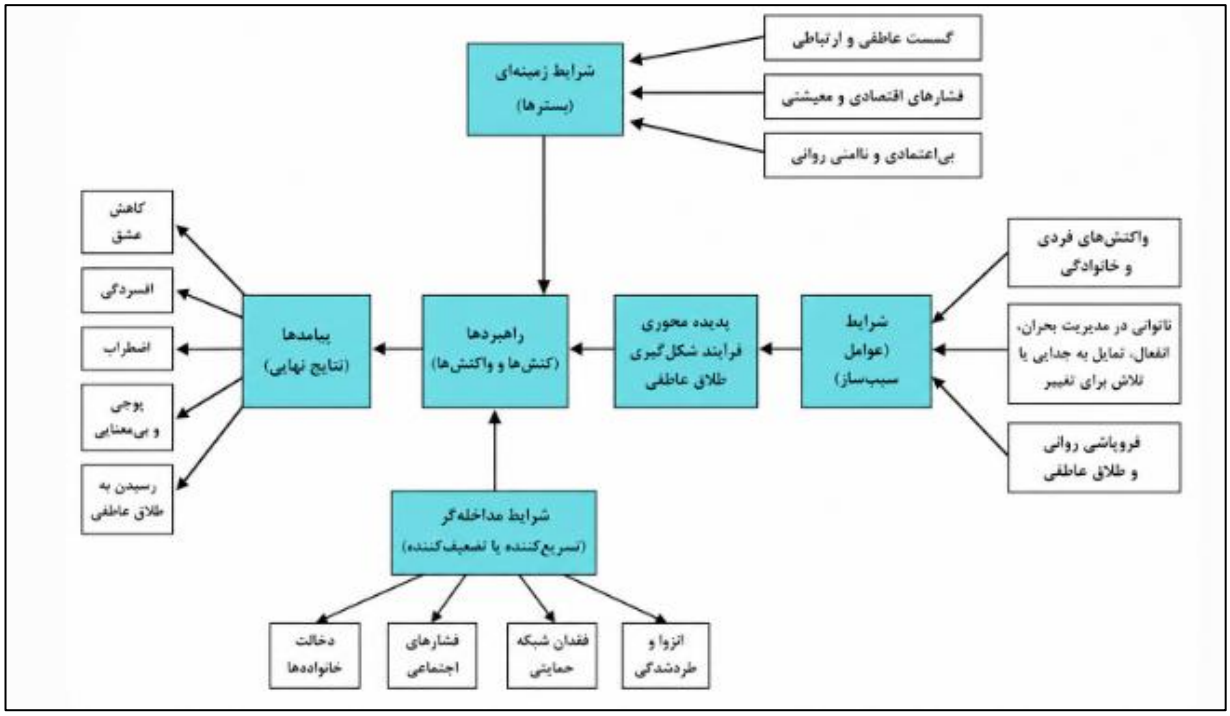
جدول۲. کدگذاری انتخابی پژوهش طلاق اجتماعی در استان البرز

مؤلفه پارادایمی	کدهای انتخابی	کدهای محوری مرتبط(S)	توضیحات
شرایط علّی (عوامل سبب‌ساز)	A1 - گسست عاطفی و ارتباطی	S1, S2, S5, S20, S37, S47	فقدان ارتباط عمیق، سکوت، عدم درک متقابل و غریبه شدن زوجین
	A2 - فشارهای اقتصادی و معیشتی	S3, S27, S33, S36, S39	مشکلات مالی، بدهی، فشار معیشت و ناتوانی در تأمین نیازها
	A3 - بی‌اعتمادی و ناامنی روانی	S4, S7, S8, S11, S13, S24, S34	از بین رفتن اعتماد، احساس ناامنی، شی‌انگاری و نبود تکیه‌گاه
شرایط زمینه‌ای (بسترها)	A4 - تعارضات فرهنگی و نسلی	S9, S10, S15, S31, S38, S58	تفاوت فرهنگ‌ها، تعارض نقش‌های جنسیتی، ناهماهنگی انتظارات و دو جهان موازی
شرایط مداخله‌گر (تسریع‌کننده یا تضعیف‌کننده)	A5 - فشارهای بیرونی و نبود حمایت	S23, S28, S30, S41, S55	دخالت خانواده‌ها، فشار اجتماعی، فقدان شبکه حمایتی، انزوا و طردشدگی
راهبردها (کنش‌ها و واکنش‌ها)	A6 - واکنش‌های فردی و خانوادگی	S17, S21, S29, S56, S57	ناتوانی در مدیریت بحران، انفعال، تمایل به جدایی، یا تلاش برای تغییر
پیامدها (نتایج نهایی)	A7 - فروپاشی روانی و طلاق عاطفی	S6, S22, S40, S49, S60	کاهش عشق، افسردگی، اضطراب، پوچی و رسیدن به طلاق عاطفی

تحلیل کدگذاری ها

فرآیند کدگذاری در این پژوهش با رویکرد نظریه داده‌بنیاد (گراندد تئوری) در سه مرحله انجام شد که هر مرحله به ترتیب از جزئی‌ترین به کلان‌ترین سطح، داده‌ها را سازماندهی و معنا بخشیده است. در مرحله نخست، کدگذاری باز، با استخراج ۲۰۰ کد از دل مصاحبه‌های ۴۰ شرکت‌کننده، مفاهیم اولیه و خام تجارب زیسته آنان شناسایی شد؛ کدهایی همچون «احساس زندگی با غریبه»، «فشار مالی و افزایش اختلافات»، «از بین رفتن اعتماد» و «احساس غربت» که هر یک بیانگر گوشه‌ای از واقعیت تلخ زندگی زوجین درگیر با طلاق اجتماعی بود. در مرحله دوم، کدگذاری محوری، با دسته‌بندی و تلفیق کدهای باز، ۶۰ کد محوری شکل گرفت که مفاهیم اصلی‌تر و منسجم‌تری مانند «انزوا و تنهایی عاطفی»، «مشکلات اقتصادی و فشار مالی»، «بی‌اعتمادی و از بین رفتن اعتماد» و «گسست کامل ارتباط و سکوت» را پدید آورد و نشان داد که چگونه عوامل مختلف در هم تنیده شده و یکدیگر را تقویت می‌کنند. در نهایت، کدگذاری انتخابی با تقلیل ۶۰ کد محوری به ۷ کد انتخابی نهایی، بر اساس مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین، هسته‌های مرکزی پدیده طلاق اجتماعی را در قالب پنج مؤلفه اصلی آشکار ساخت که عبارتند از: در بخش شرایط علّی، سه مقوله گسست عاطفی و ارتباطی، فشارهای اقتصادی و معیشتی و بی‌اعتمادی و ناامنی روانی به‌عنوان عوامل سبب‌ساز اصلی شناسایی شدند. شرایط زمینه‌ای نیز با مقوله تعارضات فرهنگی و نسلی، بستر اجتماعی–فرهنگی شکل‌گیری طلاق اجتماعی را تبیین می‌کند. شرایط مداخله‌گر با مقوله فشارهای بیرونی و نبود حمایت، عواملی را مشخص می‌سازد که مسیر این پدیده را تشدید یا تعدیل می‌کنند. همچنین راهبردها در قالب مقوله واکنش‌های فردی و خانوادگی، کنش‌های زوجین در مواجهه با این وضعیت را نشان می‌دهد و در نهایت پیامدها با مقوله فروپاشی روانی و طلاق عاطفی، نتایج نهایی این فرآیند را آشکار می‌سازد. این هفت مقوله نه تنها تمامی ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی طلاق اجتماعی را پوشش می‌دهند، بلکه نشان می‌دهند

که طلاق اجتماعی یک پدیده‌ی چندعلتی و فرآیندی است که از تعامل پیچیده‌ی عوامل اقتصادی، روانی، فرهنگی و ارتباطی نشأت گرفته و پیامدهای آن فراتر از زندگی زناشویی، به کل شبکه‌های اجتماعی و سلامت روانی فرد تسری می‌یابد. کاهش تدریجی کدها از ۲۰۰ به ۷ کد انتخابی و دسته‌بندی آن‌ها در قالب مدل پارادایمی، نشان‌دهنده‌ی آن است که با وجود تنوع و تکثر تجارب فردی، همگی به چند هسته‌ی مشترک و بنیادین بازمی‌گردند که می‌تواند مبنایی برای طراحی مداخلات پیشگیرانه و حمایتی در سطح خانواده و جامعه قرار گیرد.

شکل ۱. مقولات اصلی در یک نگاه

نتیجه گیری

پژوهش حاضر به مطالعه جامعه‌شناختی فرآیند «طلاق اجتماعی» در بین زوجین استان البرز می‌پردازد؛ پدیده‌ای که به معنای گسست تدریجی تعاملات عاطفی، کاهش همبستگی روزمره و شکل‌گیری بیگانگی درونی در زندگی مشترک، پیش از جدایی رسمی است. این مطالعه با تکیه بر رویکرد کیفی و نظریه زمینه‌ای، به دنبال کشف ابعاد پنهان این فرایند در بافت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی استان البرز است و تلاش دارد تا شبکه پیچیده‌ای از عوامل علّی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای مرتبط با این پدیده را به تصویر بکشد. یافته‌های این تحقیق می‌تواند تصویر روشن‌تری از آسیب‌پذیری نهاد خانواده در شرایط اجتماعی معاصر ارائه دهد و زمینه‌ساز تدوین سیاست‌های پیشگیرانه و حمایتی متناسب با بافت محلی شود. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش کیفی و رویکرد نظریه داده‌بنیاد (گراندد تئوری) به مطالعه فرآیند طلاق اجتماعی در میان زوجین استان البرز پرداخته است. در این روش، داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با زوجینی که تجربه این پدیده را داشته‌اند، و با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی جمع‌آوری شده و تا مرحله اشباع نظری ادامه یافته است. تحلیل داده‌ها در سه سطح کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شده که طی آن، مفاهیم اولیه استخراج، روابط میان آنها کشف و در نهایت، هسته مرکزی نظریه حول یک مقوله اصلی سازماندهی شده است. تعامل مداوم بین جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، انعطاف‌پذیری پژوهش را افزایش داده و امکان کشف الگوهای پنهان و روابط پیچیده میان عوامل علّی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای طلاق اجتماعی را فراهم آورده است. این رویکرد اکتشافی، نه تنها به درکی عمیق و بافت‌محور از این پدیده انجامیده، بلکه زمینه را برای تدوین نظریه‌ای جدید و ارائه توصیه‌های سیاستی متناسب با شرایط محلی خانواده‌ها در استان البرز مهیا ساخته است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که فرآیند طلاق اجتماعی در میان زوجین استان البرز، پدیده‌ای چندعلتی و تدریجی است که در بستر تعامل

پیچیده‌ای از عوامل فردی، خانوادگی، اقتصادی و فرهنگی شکل می‌گیرد. تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های عمیق با ۴۰ نفر از زوجین دارای تجربه طلاق اجتماعی، به شناسایی سه دسته عامل علّی انجامید که شامل «گسست عاطفی و ارتباطی»، «فشارهای اقتصادی و معیشتی» و «بی‌اعتمادی و ناامنی روانی» هستند. این عوامل به‌عنوان نقطه‌ی آغازین و محرک‌های اصلی فرآیند طلاق اجتماعی عمل می‌کنند و نشان می‌دهند که پیش از هر گونه جدایی قانونی، زوجین به‌تدریج و در اثر انباشت مشکلات ارتباطی، مالی و روانی، از یکدیگر فاصله گرفته و به‌سوی زندگی جداگانه در زیر یک سقف حرکت می‌کنند. یافته‌ها به‌وضوح نشان می‌دهد که «فشارهای اقتصادی» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل علّی، نه‌تنها به‌طور مستقیم بر روابط زناشویی تأثیر می‌گذارد، بلکه سایر عوامل مانند ارتباط عاطفی و اعتماد را نیز تحت‌الشعاع قرار داده و تشدید می‌کند. در این میان، «گسست عاطفی و ارتباطی» با مفاهیمی همچون «احساس زندگی با غریبه»، «سکوت سنگین» و «ناتوانی در گفتگوی عمیق» به‌عنوان فراوان‌ترین و تأثیرگذارترین عامل از زبان مشارکت‌کنندگان مطرح شده است که نشان از اولویت بالای این مسئله در تجربه‌ی زیسته‌ی آنان دارد. نتایج پژوهش همچنین نشان داد که بستر شکل‌گیری طلاق اجتماعی در استان البرز، به‌شدت تحت تأثیر «تعارضات فرهنگی و نسلی» قرار دارد. این عامل به‌عنوان مهم‌ترین شرایط زمینه‌ای شناسایی شد و بیانگر آن است که استان البرز با ویژگی‌های خاص خود از جمله مهاجرت‌پذیری بالا، تنوع قومی و فرهنگی، شهرنشینی شتابان و ترکیب جمعیتی متنوع، بستری مناسب برای بروز تضادهای ارزشی و ناهماهنگی‌های فرهنگی میان زوجین فراهم کرده است. بسیاری از مشارکت‌کنندگان به تفاوت‌های چشمگیر در سبک زندگی، باورها، آداب و رسوم و انتظارات از زندگی مشترک اشاره کردند که ریشه در تفاوت‌های فرهنگی و قومی آنان داشت. این تفاوت‌ها که اغلب پیش از ازدواج نادیده گرفته شده یا کم‌اهمیت تلقی شده‌اند، در طول زندگی مشترک به‌تدریج آشکار شده و به‌عنوان یک عامل تنش‌زا و تشدیدکننده‌ی سایر مشکلات عمل کرده‌اند. به‌ویژه، تعارضات ناشی از نقش‌های جنسیتی و انتظارات متفاوت از وظایف زناشویی، از جمله موضوعاتی بود که مشارکت‌کنندگان به‌کرات به آن اشاره داشتند و نشان می‌دهد که تغییرات ارزشی در نسل‌های جدید، با سنت‌های موجود در خانواده‌ها و جامعه در تعارض قرار گرفته و این تعارض، زمینهٔ مساعدی برای بروز طلاق اجتماعی فراهم ساخته است. همچنین، فشارهای ناشی از زندگی در یک کلان‌شهر مهاجرپذیر و فقدان شبکه‌های حمایتی سنتی، این تعارضات فرهنگی را تشدید کرده و به‌عنوان بستر مناسبی برای رشد و گسترش طلاق اجتماعی عمل نموده است. در خصوص شرایط مداخله‌گر، یافته‌ها نشان داد که «فشارهای بیرونی و نبود حمایت» نقش بسزایی در تسریع یا تضعیف فرآیند طلاق اجتماعی دارد. از یک سو، دخالت خانواده‌ها و فشارهای اجتماعی، به‌ویژه در مواردی که خانواده‌ها به‌جای نقش حمایتی، به تشدید اختلافات دامن می‌زنند، روند جدایی عاطفی را تسریع می‌بخشد. از سوی دیگر، فقدان شبکه‌های حمایتی مؤثر از جمله مشاوره‌های روانشناسی، خدمات مددکاری اجتماعی و حمایت‌های قانونی مناسب، زوجین را در مواجهه با مشکلاتشان تنها گذاشته و آنان را به‌سمت انزوا و فروپاشی روانی سوق می‌دهد. بسیاری از مشارکت‌کنندگان از نبود دسترسی به خدمات مشاوره‌ای و روان‌شناختی مؤثر، هزینه‌های بالای این خدمات و یا عدم آگاهی از وجود چنین خدماتی گلایه داشتند. همچنین، فشارهای شغلی و کمبود زمان برای پرداختن به روابط عاطفی، به‌عنوان یک عامل مداخله‌گر دیگر شناسایی شد که در استان البرز با توجه به ماهیت صنعتی و اشتغال‌زایی این منطقه، از شیوع بالایی برخوردار است. فشار کاری بالا، ساعات طولانی کار و خستگی مزمن، فرصت و انرژی لازم برای برقراری ارتباط عاطفی و تعامل مثبت را از زوجین سلب کرده و آنان را به‌تدریج به‌سمت زندگی جداگانه سوق می‌دهد. این یافته نشان می‌دهد که طلاق اجتماعی نه‌تنها یک مسئله فردی و خانوادگی، بلکه به ساختارهای اجتماعی و اقتصادی وابسته است. در نهایت، نتایج پژوهش به پیامدهای عمیق و گسترده‌ی طلاق اجتماعی دست یافت که با مقوله‌ی «فروپاشی روانی و طلاق عاطفی» به‌عنوان هسته‌ی مرکزی پیامدها شناسایی شد. این پیامدها در سه سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی قابل دسته‌بندی است. در سطح فردی، کاهش تدریجی عزت نفس، افسردگی، اضطراب، احساس پوچی و بی‌معنایی و در برخی موارد افکار خودکشی از جمله آثار مخرب طلاق اجتماعی بود که مشارکت‌کنندگان به آن اشاره کردند. در سطح خانوادگی، تأثیرات منفی بر فرزندان از جمله مشکلات رفتاری، افت تحصیلی، کاهش اعتماد به نفس و احساس ناامنی، از مهم‌ترین پیامدهایی بود که والدین به‌ویژه مادران از آن سخن گفتند. همچنین، فروپاشی ساختار خانواده، کاهش تعاملات خانوادگی و گسست روابط با خویشاوندان از دیگر پیامدهای گزارش‌شده است. در سطح اجتماعی، انزوای اجتماعی، طردشدگی، کاهش مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و از دست دادن سرمایه‌ی اجتماعی، از جمله تأثیرات منفی بود که بر کیفیت زندگی افراد مطلقه

اجتماعی سایه افکنده است. به‌طور کلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که طلاق اجتماعی یک فرآیند تدریجی و چندبعدی است که تحت تأثیر تعامل پیچیده‌ای از عوامل علّی، زمینه‌ای و مداخله‌گر شکل گرفته و پیامدهای آن از مرزهای زندگی زناشویی فراتر رفته و کل شبکه‌های اجتماعی، سلامت روانی و کیفیت زندگی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این یافته‌ها لزوم اتخاذ رویکردهای جامع و میان‌رشته‌ای در مواجهه با این پدیده و طراحی برنامه‌های پیشگیرانه و حمایتی در سطوح مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی را بیش از پیش آشکار می‌سازد. یافته‌های پژوهش حاضر با اکثر پیشینه‌های داخلی و خارجی همسو بوده و در عین حال ابعاد جدیدی را نیز آشکار ساخته است.

منابع

شهریاری، مرضیه، و نواح، عبدالرضا. (۱۴۰۱). تجربه زیسته زنان متقاضی طلاق از فرایندهای وقوع طلاق. تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۵(۱ (پیاپی ۵۷))، ۹۷-۱۲۰. SID. https://sid.ir/paper/1051888/fa

مشهدی عباسی، سیدمجید، و شجری، نگین. (۱۴۰۲). رابطه حمایت اجتماعی بر تاب آوری طلاق عاطفی زوجین. همایش ملی تحقیقات میان رشته ای در مدیریت و علوم انسانی.

قاسمی، فاطمه، و موحدی، یزدان. (۱۴۰۱). اثربخشی طرحواره درمانی بر نشخوار فکری, آمیختگی شناختی, اجتناب شناختی و پردازش عصب شناختی در زوجین متقاضی طلاق. پژوهش توانبخشی در پرستاری.

پنجه بند، یوسف، و عنایت، حلیمه. (۱۳۹۸). واکاوی فرایند انتخاب همسر از نگاه مردان طلاق داده. توسعه اجتماعی.

رضایی نسب، زهرا. (۱۴۰۰). فرایند شکل گیری طلاق در بین زنان مطلقه ی شهر ایلام. مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی).

رجایی، فهیمه، و گرجی، یوسف. (۱۴۰۱). مطالعه کیفیت روابط جنسی زوجین متقاضی طلاق. فصلنامه مددکاری اجتماعی.

دهقانی تفتی، زهرا، محمدی، اصغر، و حقیقتیان، منصور. (۱۳۹۸). بررسی جامعه شناختی پیامدهای اجتماعی طلاق عاطفی زنان شهر تهران طی سال های ۹۷-۹۶ براساس معادلات ساختاری. پژوهش های راهبردی مسائل اجتماعی ایران (پژوهش های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی)

References

Shahriari, Marzieh, and Navah, Abdolreza. (2022). Lived experiences of women seeking divorce regarding the processes leading to divorce. *Iranian Cultural Research, 15*(1, Serial No. 57), 97–120. SID. https://sid.ir/paper/1051888/fa [In Persian]

Mashhadi Abbasi, Seyyed Majid, and Shajeri, Negin. (2023). The relationship between social support and resilience to emotional divorce among couples. *National Conference on Interdisciplinary Research in Management and Humanities*. [In Persian]

Ghasemi, Fatemeh, and Movahedi, Yazdan. (2022). The effectiveness of schema therapy on rumination, cognitive fusion, cognitive avoidance, and neurocognitive processing in couples seeking divorce. *Journal of Rehabilitation in Nursing*. [In Persian]

Panjehband, Yousef, and Enayat, Halimeh. (2019). Analyzing the spouse-selection process from the perspective of divorced men. *Social Development*. [In Persian]

Rezaei Nasab, Zahra. (2021). The process of divorce formation among divorced women in Ilam. *Iranian Social Issues (Kharazmi University)*. [In Persian]

Rajai, Fahimeh, and Gorji, Yousef. (2022). A study of the quality of sexual relationships among couples seeking divorce. *Social Work Quarterly*. [In Persian]

Dehghani Tafti, Zahra, Mohammadi, Asghar, and Haghighatian, Mansour. (2019). A sociological study of the social consequences of emotional divorce among women in Tehran during 2017–2018, based on structural equations. *Strategic Research on Iranian Social Issues (Strategic Research on Social Security and Order)*. [In Persian]